

érdemes lett volna könyvében talán tovább árnyalni az ideológiailag-társadalmilag gondosan kimunkált Heidegger-képet.)

A könyv világos tagolásban előbb Heidegger bonyolult filozófiai építményét mutatja be, majd az évtizedek során bekövetkezett toldásokat-átépítéseket veszi sorra, végül kitekintést nyújt az épületből: merre próbálták átvenni megoldásait, hol követték újításait. Suki Béla az alapkérdéseket bemutató, értő összefoglaló feldolgozása után joggal remélhetjük, hogy részint kezdeményezése nyomán és általa is tovább mélyül az egzisztencializmus kutatása, részint pedig, hogy a *Lét és idő* személyében méltó magyar fordítóra talál. (*Gondolat, 1976.*)

GERGELY ANDRÁS

Szécsi Margit: Birodalom

Első látásra semmi változás: most is télideje van a metaforának. A rosszul szerkesztett világ negatív létként hívja elő a verset, s mert töményebb fájdalommal és borzalommal — művészetben vagyunk —, talán a kintinél egy kissé zúzmarásabban is. Tevődnek egyszer igazság a költészetben: a vers olvasná költőjét, és ne fordítva, mit tudna a mindig ellenre néző tüzes tekintetből kiolvasni a szavaknak csak telét ismerő metaforalánc? Észrevenné-e az összetörtségében is fényes hitet, az archaikus mosolyban is megtévesztő *mindig-jelent*? Magára ismerne-e, mitológiájának értelmét találná-e a fájdalomtól lecsupált költőarcban, vagy a születést parancsolóval elindulna új és új jégvilágok, a belső lét bizonytalanságait forró tengerként láttató hiányvilágok felé?

Ami a korábbi könyvben, a *Szent Búborék*ban széttörött, a mostani sem kívánja egyéforrasztani. Szécsi Margit metaforáival együtt fagyott bele a versbe. Ez a különleges állapot költészetének legjellemzőbbje: birodalma. Szinte folytathatatlan a folytatás, az önmaga teremtette Kezdet. Csillagrendszerek egymástól elforognak, megszökik a megszökhetetlen, széthullik a determinált. Most már külön világok épülnek szóból, fényből, hangból, s akarva-akaratlan a kimondás jogává teszik a megismerést. Ebbe a mindig csak hiányt érzékeltető körforgásba csapódik bele a vers, önmaga idejét mindig mitikussá nagyítva. A megnyugvás romantikáját ez a hiátust betöltő szerep adja: a költő új szavait verssé fogalmazva legyen teljes egész. Ha ez megtörtént — igazi művésznél sohasem kérdéses — nem görbülhet meg a föld gyémántengelye. A *Birodalom* megkülönbözik mindattól, ami tüntetően hurrá-optimizmus, ami önmagát és a világot könnyen viselő élés. Fájdalma a tágítható, de szét sohasem törhető határookban van. S az ellentmondásban — e fémkemény-ségű létben faangyal fújja a trombitát! — gyönyöre is.

Aki szól, betakarta hetvenhét sebével a világot: mitológiát teremtett a fájdalomnak. A *Szent Búborék*ban a forró tenger irányába tülekvő szétpörgés stigmákkal jelölte meg a verset. Az „életbebolondult csillag” evvel a kitüntetett jeggyel mutatja föl megszenvedettségének zálogát: „színvalló palástunk: a lét”. Voltak, akik a több áttétellel jelentkező rendszerben csak a pesszimista filozófia lenyomatát vélték felfedezni.

A *Szent Búborék* és a *Birodalom* közötti út most sem derűs anekdoták, léte dalolgotó, mindig a „közérthetőség” palástja mögé búvó operettvilágok színhelye. Szécsi Margit nem könnyű költő, lírája nem andalító olvasmány. Birodalmában nemcsak önmaga fázik, fázik a vers is. Legfrissebb gyűjteményének újsága abban van, hogy a korábban mitológiával felfokozott didergő lét (versvallomás) rátalált

párjára: nem csupán egy állapot művészetté oldott absztrakt volta jellemzi a lírát, hanem jól láthatóvá vált a személyes lét is.

A két utóbbi, egymásnak is felelő verseskötet között ez a legnagyobb különbség. Mindkét világ töredékében látszik a sorokkal megállított, fájdalomában kimerevített idő. Az elsőben a metafora még rejti, a másodikban épp a szókép ösztönzi: merjen önmaga fölé nőni! Légyen a költemény — ha csak feltűnedező sorok lehetni visszautalásaiban is — az életrajz esszenciáját hordozó egész, bátor kivallásában ellentéte annak, ami összetört. A majdnem mindig belső élményt hordozó *mesevilág* társadalmi zajlástól látszólag messze kanyarodó linearitását ez szabdalja. Fennkölt szavainak és mitológiába hajló jelzőrendszerének labirintusaiba belopja a politikumot.

Természetesen szemérmes egyszerűségű a megtérés. Két nagy vers, a Kondor Béla emlékére írott *Imák* és a Kassák Lajos ifjúságát — véle a forradalmat, a különbözős, az önmagavállalás esélyeit — tárgyaló *Madár-e az denevér* világosítja meg legjobban. A művészbarátot elsíró versek gyakran nem egyebek, mint a tragikus sorsú festőművész képi világából, s kimondottan csak az ő életéből momentumokat kiemelő leltározások. Szécsi Margit előző könyvében már ciklusnyi helyet szentelt a korán elment barátának. Az *Imák* mégis minden vers fölé emelkedik. A halottsirató egyben önvizsgálattá, egy jobb sorsra érdemes nemzedék közösségért perlő szavává nő. A személyes fájdalmat át- meg átjárja a hitből hitlenségbe zuhanó nagyobb csoport, a fényes szellőkkel induló értelmiségiek útkereső zaklatottsága. A költő ebben a társadalmi érvényességűvé váló tükörben szemléli saját magát: a nemzet zsákját vasúti rakodómunkásként hordozó festőben valamilyen nagy dolog jelképét látja. Most már nem a mitológiumból, de nagyon is kézzelfogható történelmi dolgokból eredezteti a Kezdetet: a kimerevített, töredékes világegészst reveláló absztrakt idő valóságos társadalmi idővé változik. „...a Kezdet a nagy, / s akár a paraszt ünnepek, a vetésben: járunk a Kezdet fenségében, / a téglákat megfogdozzuk, meglapogatjuk a paneleket, / mint a jószágot, a tehén vörösbársony oldalát, a csikó velúr-pofáját, / úgy bizony, úgy tapogatjuk mi az épülő Időt, / nekünk az érdes téglafal is csupa bársony volt, ifjúságunk, / népek fiatalága, reménység, édes harag...”

Evvel a munkamorált erkölcsösítő fiatalos hévvel állítódik egy pillanatra a középpontba *korunk embere*. Szécsi Margit biblikus sorai, nem vallásértékű hívő-zaklatottsága épp ez irányba törve fedik el a betétként is félelmetes, „álomi rendőrségre” bekukkantó megtévelyodott álmot. Virágzó „ujjmezők” „döbbenetes giccsében” forog az önmagától elidegenült szókép, a „fekete krétával” és „aranyos ecsettel” sohasem lebírható világ ember előtti rettenetét sokkolja a metafora. A győzelem, ebből is látszik, nem egyszerű visszatekintés valahai önmagunkra. Az időben előre haladóra „vicsorog az anyagi világ” s a korábbi tisztaságjelkép: Mona Lisa mosolya, értékében leszállítódik, „hétköznapiasul”. A vers diadalmas útját a változásra érzékeny szem pontos megfigyelőképessége, a mitologikus aranykor és a társadalmi harcok közötti ellentmondás redőzi. Keserű a hittel induló kérdése: „Hol van az osztály, akiért mi kipirultunk, / akiért fehér ingünk, világos agyvelőnk virult?”

A versnyi mottókkal ciklusokra szabdalt könyvben, ha megkísérti is az átváltozás gyötrelme, nem változik a lírahős. Fejlődése csupán annyi, hogy a belső tenger háborgása mellett indulatos egyértelműséggel a kinti valóság is szólásra bírja. A nyelvi játékok felhőtlen örömeiben, az anagramma fűgmutogatás mögül kicsapó komolyságában is alakult a nyelv; amit mi csak játéknak hittünk, az a szóképekkel meghódítható világ tudatosodásának első lépcsője volt. A mitologikus rejtőzéstől erre a tisztán látható fennsíkra történt menekvés. Amit a valóságban csak nehezen vagy sehogyan sem lehet elérni, tudniillik azt, hogy a rojtozatlan idegekkel és derűvel visszaálmódott lírahős mégegyszer megpróbálja életformává tenni korai szemlélődésének terepét, az aranykort, azt a mindenre képes nyelv — további erőadás és biztonság céljából — elévárásolja. A mesterség — a poétikai tudomány — háttárai tágultak: jobban kézhez szelődött a ritmus és a forma.

A nyelvbiztonság megszerzése természetesen nemcsak a szóért önmagáért volt. Szécsi Margit próbája jellempróba. Önmagát valósította meg, élményeinek terhé- és átkát (nagyritkán örömet) fedezte föl a nyelvben. Mindig valami hallatlanul tiszta zeneiség felé indult, akárha felcsukló érzelmeit bújtatni akarná, halállal kacérkodott minden menetelése. Legtöbbször mítoszi mezőkön lépkedett. Szavai és képei nehéz sújtásokkal díszítettek, a zápor, amely végigkíséri a lovat s lovasát, egy *belső állapot* tükrözője. „Lobogóm selyme: facsaró zápor. / Fázom alatta. / Záporos, zászlós kezemre látok, / s lóra, lovamra. A Menetben — de máshonnan is idézhetnénk — van valamilyen szemérmesen kimondott régiség utáni vágy, Ady lovasára s még előbbre: Balassi Bálint bajvívásaira („végső vitézek páncél-ezüstje”) emlékeztető archaizmus. Történelmi idöket és „elszánt gyönyöröket”, a mindig valami ellen szegülés tisztaságot hozó alázatát mutatja a „szív-szakadásos záporban” bolyongó lírahős. Már abban is van valami földöntúli, hogy szélkiáltó madárként kíván jelen lenni az örökösen befagyott vizek fölött. Nosztalgikus mámorban őrzi tisztaságát a „vitézi” lélek.

A sebekből magasra épített vártán áll Kronosz, s előre- meg hátratekintésében lepleződik a lírát ösztönző belső ragyogás. Sohasem a *jel* egymagában, mindig csak a *jelzővel* díszített, sohasem a lecupaszított vers, de a gyöngykoszorúval ékesített sugárzás. A *Madaras Mérleg* utolsó versében, A *jussban* kimondatott: „elmegyünk nyomorultul / visszatérünk ragyogva”. A mindenben megmártózva is tisztán maradó lélek most sem tagadja meg ily irányú átváltozásait. „Felfoghatatlan — de megfogható / hogy lovaink fehérek mint a hó / s egész éjjel noha ganajlanak / reggel szügyig gyémántban állanak / hogy a lét mocska még lebirható / ló és lovász fehérek mint a hó.” Ciklust bevezető mottóként áll a címe sincs vers. Olvastán aligha kell különösebben magyarázni, hogy az *Átmatlan gyöngymorénában*, a *Koszorú-énekben*, a *Birodalomban*, az *Óda a tengerhez*-ben és a *Gyöngyre-zárt ablakban* mily szerepet játszik az összetételeiben és vonatkozási pontjaiban föl-fölragyogó *gyöngy*. Az idő múltát vicсорító szerelem akkor kap súlyt, ha ezt az önállótlan ragyogást a népdal hasonlítgató és ellentétező módszerével jeleníti meg.

Mi hát a titka ennek a kívül és bévül is egyforma intenzitással épülő Birodalomnak? Nyelvvigvázója és őrzője tekinti-e magát olyan kastély úrnőjének, melyben minden egyes szó önálló harcot folytat a megmaradásért, különös fényt adva az „iszonyú csont-éjszakáknak”? A belülről épülő, gazdagságát önmaga nyugtázó „szó-birtokos”, ha körbetekint, csak Egyénekké hullt Sereget lát és öreg csapatot („öklükön öreg kokárda”) a „nagy hadi úton”? Kétségtelen, nem egy látomásos éjszaka példa rá, ezt is. Gazdag önismeretre vall, hogy a megváltozott viszonyokat — mitől is védhetne meg a szókép? — a költő stratégiája is követi. „Átértékelni magamat, / új eszme-térképet tanulni, / nem jobbat s nem rosszabbat: újat. / Átértékelni Európát.” (*Venni, járni benne*.)

Ismereteink Európáján robot végig a vers. Közelít a közelíthetetlen fenséghez: a Tengert szólítja, és benne a tőle el nem választható társhoz szól. Kártyázni hívja a Teremtőt, s ebben az önmagát lefokozó viszonylatban, zúzmarás hittel az *Ember Esélyeit* mondja. A soha meg nem alkuvást hirdelve érkezik Kassák ifjúságához, hogy a nagy világbolyongó következetes önmaga-vállalásában lelje meg kérdezve tisztuló, belső tengerről zátonyosabb — történelmi — vizekre evező énjét.

A *Madár-e az denevér* keresett archaizmusában van valami esetben döbbenetes kontraszt. Csak a prózaversrészeket „értelmező” öt *summázás* vezet rá, hogy tulajdonképpen az avantgarde apostola azért állítottatott a középpontba, hogy megalkuvást nem ismerő hite fölgyújtsa egy mai — részben másképp, részben ugyanúgy gondolkodó — Európa-utas maglyáját. Szécsi Margit majd háromszáz soros nagy verse — mutatis mutandis — a *Máglyák énekelnek* hatalmas vízióját úgy éli meg, hogy közben mindig önmagára s a forradalomra tekint. Ettől értékes, zúzmarásan is birodalma. (*Magvető, 1976*.)